

VALORIFICAREA DISCURSULUI LITERAR LA ORA DE LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNĂ PRIN ABORDĂRI INTERDISCIPLINARE

DAIANA FELECAN*
SIMONA KONRADI*

Învechirea unor structuri lingvistice, suprapusă peste dinamica socială, plasează discursul literar într-o zonă inaccesibilă multor elevi. Între un timp revolut, expresie a unei epoci trecute – proiectată într-un limbaj specific –, cu un mod de a trăi într-o realitate care nu mai există, și unul modern, pe care literatura îl reflectă astăzi, aparent nu se mai stabilește nicio legătură. Însă, la o privire mai atentă, dincolo de aceste diferențe, experiențele de viață, trăirile, provocările instanțelor narrative sau lirice se raportează la aceiași parametri umani, la un pattern comun, prin care oamenii se manifestă existențial în momente semnificative. Personaje provocate mereu pentru a-și depăși condiția, iar, uneori, pentru a lua decizii în împrejurări critice – care le-ar putea salva ori aduce o suferință mai mare – sau o voce care își exprimă direct afectele în raport cu lumea și experiențele prin care trece pot constitui oricând modele sau surse de inspirație în gestionarea situațiilor dificile sau a emoțiilor, devenind, în acest fel, surse de cunoaștere pentru orice elev sau cititor de astăzi.

De-a lungul timpului, literatura a fost considerată o marcă a culturii, a civilizației și a gradului de instruire a oamenilor. Fie că redă viziunea despre lume a unor autori, fie că este izvorâtă din necesități sociale, ideologice sau de altă natură ale epocii, cunoașterea ei îi conferă cititorului sentimentul apartenenței sociale sau valorice. În ultimii ani, se observă o glisare a accentului dinspre marea literatură, clasică sau modernă, ținând de genuri și specii clar definite, spre literatura de graniță sau textele nonliterare, care devin căi alternative de cunoaștere, legitimate de o deschidere a criticii de specialitate, a organismelor specializate care validează scrierile literare sau a mediilor academice orientate către acestea, manifestată și prin includerea lor în manualele școlare din România. Criteriile valorice sunt și ele foarte diferite și bine cântărite¹. Din acest motiv, programele

* Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia Mare, Facultatea de Litere (daiana18felecan@yahoo.com, simona_konradi@yahoo.com).

¹ De exemplu, Premiul Nobel pentru literatură a fost acordat în anul 2023 scriitorului norvegian Jon Fosse, pentru „piesele și proza sa inovatoare care dau glas celor nespuse”, în anul precedent, scriitoarei franceze Annie Ernaux, pentru „curajul și acuitatea clinică cu care descoperă

școlare actuale propun studiul a diverse tipuri și tipare textuale, din care elevul modern își poate forma personalitatea și poate acumula cunoaștere. Abordând teme actuale, într-un limbaj accesibil, fără constrângeri în ceea ce privește efortul de a le încadra într-un un gen precis, libere ca formă, acceptând multiple manifestări ale limbajului, acestea reflectă, la rândul lor, vremurile contemporane, fluide, adesea instabile. Din acest motiv, apropierea de ele este mai ușoară pentru elevul de azi. De asemenea, într-o îmbinare complementară, textul nonliterar contribuie la producerea învățării și la dezvoltarea competențelor de comunicare ale elevilor. Astfel, în programa școlară, texte aparținând marilor clasici ai literaturii române sunt recomandate pentru studiu și stau alături de texte aparținând literaturii contemporane – române sau străine, literare sau nonliterare, continue sau discontinue – sau de texte multimodale – benzi desenate, texte din enciclopedii, reclame, toate cu scopul de a transforma cunoștințele în cunoaștere. Libertatea profesorului se manifestă prin posibilitatea alegerii textelor-suport, pe care își va fundamenta demersul didactic². Firul roșu al acestui mozaic de structuri textuale îl reprezintă respectarea criteriilor valoric, estetic și formativ, pe scurt, raportarea la un set comun de trăsături care le face să fie recunoscute și apreciate ca atare.

Condiția privilegiată a literaturii este specifică esteticii romantice, iar Dominique Maingueneau (2007: 63) afirmă în acest context că, „pentru comentatori, opera literară este net superioară textelor profane (articulului de ziar, conversațiilor, documentelor administrative...)”. Autorul (*ibidem*: 64) este de părere că „o analiză temeinică a discursului literar nu trebuie să mențină disocierea primară dintre discursul literar și cel non-literar; dimpotrivă, ea trebuie să se

rădăcinile, înstrăinările și constrângerile colective ale memoriei personale”, iar înainte, în 2020, scriitoarei Louisa Glück, pentru „vocea ei poetică inconfundabilă care, prin frumusețea sa austeră, face universală existența individuală”, în timp ce, în 2021, premiul i-a revenit lui Abdulrazak Gurnah, pentru „înțelegerea sa lipsită de compromisuri și plină de compasiune față de efectele colonialismului și față de destinul refugiaților la intersecția dintre culturi și continente” (vezi Pătrășconiu 2023).

De asemenea, în ceea ce privește premiile acordate în țara noastră, pentru scriitorii români, există diferite organisme specializate, care validează operele acestora în baza unor criterii valorice pe categorii. Spre exemplu, Uniunea Scriitorilor Români acordă premii pentru Cartea de poezie, Cartea de proză, Cartea de teatru, Cartea de debut etc., în timp ce edituri precum Humanitas acordă Premiul „Monica Lovinescu” dedicat „cărților de nonficțiune din zona umanistă și unor demersuri intelectuale de anvergură (editare de ediții critice, coordonarea unor lucrări ample, traduceri dificile din patrimoniul cultural universal)”.

² Programa de limba și literatura română pentru gimnaziu, consultată pe <https://rocnee.eu/index.php/dcee-ORIZ/curriculum-ORIZ/programe-scolare-front/programe-scolare-in-vigoare>, recomandă selecția de „texte literare și nonliterare/ficționale și nonficționale (text integral sau fragment; fără definirea conceptelor):

(a) texte continue: fabule, pasteluri, povestiri clasice și contemporane, romane din literatura română și universală pentru copii; jurnale, scrisori; e-mailuri, reportaje, știri, recenzii pe web ale unei cărți/cronici de film; regulamente;

(b) texte discontinue: grafice, diagrame, tabele, anunțuri, indexuri, glosare;

(c) texte multimodale.

Pentru narativul literar și descriptivul literar, se vor selecta, în primul rând, texte literare de bază, din operele autorilor clasici ai literaturii române. Profesorii au libertatea să aleagă texte-suport în măsură să sprijine formarea competențelor specificate în programă. Textele selectate trebuie să respecte următoarele criterii: valoric, estetic, formativ și adecvare la vârsta elevilor”.

sprijine pe concepte și metode care sunt, în mare parte, valabile și pentru alte tipuri de discurs”. Privit în acest mod, discursul literar se conectează la alte tipuri de discurs, intrând în categoria „discursurilor constituente”, bazate pe autoritatea cuvântului, care transcende spațiul literaturii (vezi *ibidem*: 64). Maingueneau definește discursurile constituente ca „discursuri care se prezintă drept discursuri de origine, validate fiind de o scenă de enunțare care se autorizează de la sine putere” și au în comun „un număr de proprietăți referitoare la condițiile lor de emergență, de funcționare și de circulație” (*ibidem*). Discursurile constituente pot avea o varietate considerabilă – discurs literar, filosofic, religios, științific – dar se raportează la o categorie specifică, aflată „în centrul producției verbale a unei societăți”, având funcția de „a fonda și de a nu fi fondat” (*ibidem*). Lingvistul citat consideră că discursurile constituente, uzând de funcția lor fondatoare, de constituire, generează centrul de autoritate al unei colectivități, numit *archeion* și reprezentat de texte puternice, purtătoare ale unor mesaje pertinente despre tradiție, adevăr, frumusețe, viață, societate. *Archeion*-ul este determinat local și dependent de grupul social care îl produce (vezi *ibidem*: 65–71). Aceste mesaje sunt transmise nu doar prin conținut, prin teme, ci și prin structura textuală sau organizarea enunțiativă a discursului. De aceea, Dominique Maingueneau consideră că „trebuie depășite străvechile opoziții din analiza textului: acțiunea și reprezentarea, fondul și forma, textul și contextul, producerea și receptarea etc. În loc să opunem conținuturi și moduri de transmitere, un interior al textului și un mediu de practici nonverbale, trebuie să dezvoltăm un dispozitiv în care activitatea enunțiativă să unifice un fel de a spune, un mod de circulație a enunțurilor și un anume tip de relaționare din partea oamenilor” (*ibidem*: 67).

Statutul de discurs constituent pune literatura în relație cu alte discipline, cu arta, religia, filosofia, științele, purtătoare, în același timp, de discursuri constituente. Această apropiere este favorabilă abordării pluridisciplinare, interdisciplinare sau transdisciplinare a textului literar și nonliterar, prin identificarea mesajelor comune despre valori și viață. Frumosul, binele, adevărul sunt nu doar categorii estetice, ci și valori, transmise în textele literare sau nonliterare, aparținând diverselor domenii ale cunoașterii, prin mesaje general valabile, ancorate în *archeion*-ul colectiv. De aici derivă un argument pentru studierea – desigur, într-o cheie modernă, adaptată timpurilor noastre – alături de texte contemporane, a unor texte din literatura clasică, chiar dacă ele sunt expresia altor vremuri. O astfel de analiză a discursului literar, în cadrul lecției de limbă română, aduce împreună nu numai domenii diferite, ci și indivizi diferiți, aceștia regăsindu-se într-un loc comun, în care experimentează trăiri și percepții individuale și colective în același timp, în armonie cu ceilalți, unindu-și experiențele personale cu alte experiențe universale, prin intermediul unor entități și fapte aparținând literaturii sau filozofiei, istoriei, religiei ori științei. Demersul transdisciplinar reprezintă o evoluție a cunoașterii, conferindu-i acesteia un caracter unificator – trecând prin diferite niveluri ale realității – și favorizează accesul la un spațiu numit de Basarab Nicolescu „zona de non-rezistență”, o zonă de transparență absolută, care este asociată sacralului (vezi Nicolescu 2007: 61–67). Așadar, înțelegând mecanismele de

funcționare ale *archeion*-ului local, elevii se pot conecta la *archeion*-ul colectiv al altui spațiu și timp, iar apoi, la un *archeion* care se revendică de pretutindeni și de nicăieri cu predilecție, acel *archeion* care ar cuprinde mesaje universale originare, din zona de transparență absolută. Aici, trăind transdisciplinaritatea, oamenii pot să-și pună în vibrație corzile transumanismului³, prin care atât valorile, cât și limbajul sunt resemnificate, influențând schimbarea mentalității și a comportamentului social (vezi *ibidem*: 166–169). Este zona în care se pot forma competențe pentru structurarea unuia dintre cei patru piloni necesari tipului de educație pentru secolul XXI, așa cum este configurat în „Raportul Delors”: *a învăța să trăiești împreună*⁴. Basarab Nicolescu consideră că „atitudinea transculturală, transreligioasă, transpolitică și transnațională poate fi învățată. Ea este înăscută, în măsura în care în fiecare ființă există un nucleu sacru, intangibil” (*ibidem*: 159).

Prin analiza textului literar și a celui nonliterar deopotrivă, lecția de limbă și literatură română poate contribui la parcurgerea acestui traseu, oferind un bun context pentru utilizarea gândirii critice, iar elevii învață să privească lucrurile din mai multe perspective – unele multidisciplinare –, să analizeze critic condițiile, să cântărească alternativele, poziționându-se conștient față de problemă și găsind soluții creative.

Văzută ca discurs constituent, literatura conectează elevul la *archeion*-ul colectiv, întărind sentimentul apartenenței și poziționându-l, în același timp, în spațiul deschis al cunoașterii.

O piedică importantă pentru acest demers o constituie însă scăderea interesului pentru lectură al elevilor, dublată de efectele tehnologizării informatice, precum minimizarea vocabularului lor activ, globalizarea limbajului prin utilizarea masivă a neologismelor provenite din limba engleză, utilizarea reduționistă a cuvintelor-cod sau a abrevierilor.

În lipsa unei lecturi consistente și dirijate constant de școală ori de familie, aproape toate sursele de informare și formare a unui orizont de așteptare converg, în realitatea de azi, spre zona media sau spre cea a rețelelor sociale, devenind uneori singurele repere la care oamenii se raportează, cu toate că sunt supuse riscului instabilității, lipsei de logică și superficialității. Zona discursului social-media tinde să se transforme, din când în când, într-un fals *archeion*, un sediu caricatural al unei autorități, ale cărei mesaje nu pot fi, de cele mai multe ori, verificate și validate, în lipsa unor enunțatori pertinenti. Foarte frecvent, elevii sunt atrași de mesajele generației lor, venite din partea unor influenceri mai mult sau mai puțin valoroși. O constantă a acestor mesaje este caracterul lor puternic

³ Basarab Nicolescu (2007: 169) definește transumanismul ca „o nouă formă de umanism care oferă fiecărei ființe umane capacitatea de maximă dezvoltare culturală și spirituală. Este vorba de căutarea a ceea ce există *întru, printre și dincolo* de ființele umane”.

⁴ Comisia internațională a educației pentru secolul XXI de pe lângă UNESCO, prezidată de Jaques Delors, a elaborat în anul 1996 *Raportul Delors*, un raport asupra tensiunilor din lumea actuală care afectează ființa umană, punând accentul pe patru stâlpi ai educației ce pot asigura supraviețuirea și adaptarea la contextul mondial: a învăța să cunoști, a învăța să faci, a învăța să trăiești alături de ceilalți și a învăța să exiști (vezi *ibidem*: 155).

persuasiv, manipulator, rareori cel căruia i se adresează fiind provocat la o analiză critică a realității enunțate. De aceea, responsabilitatea școlii crește exponențial în ceea ce privește necesitatea echipării elevilor cu un set de competențe transversale (dincolo de cele generale sau specifice ale disciplinelor de studiu) pentru a putea face față schimbărilor permanente și unui viitor disruptiv, rămânând, în același timp, în armonie cu sine, cu ceilalți și cu lumea în care trăiesc.

Abordările interdisciplinare la orele de limbă română, pe de o parte, iar pe de altă parte studiul din perspectivă estetică – făcând apel la valori și emoții – și de construcție a comunicării pot apropia copiii atât de textele aparținând literaturii clasice, cât și de textele contemporane sau de frontieră, astfel încât, împreună, acestea să devină repere la care elevii să se raporteze, trăind experiențe de învățare relevantă, cu sens.

Spre exemplu, nuvela *Popa Tanda* a lui Ioan Slavici, scrisă la sfârșitul secolului al XIX-lea, prezintă destinul unui preot din Transilvania rurală, care reușește să schimbe viața unui sat, schimbându-se pe sine, după ce a trecut prin câteva încercări. Fiind expresia unei realități de mult uitată, aparent, textul nu ar prezenta interes pentru elevii de astăzi, mai ales că lectura și înțelegerea lui sunt îngreunate din perspectiva limbajului, prin prezența unui număr semnificativ de regionalisme sau cuvinte și expresii care au ca referent cutume de la țară necunoscute de către copii, stări de fapt sau obiecte care astăzi fie nu se mai întâlnesc, fie au alt aspect sau utilizare, fie copiii nu mai intră în contact cu acestea. Limbajul circumscrie un topos și contribuie la crearea atmosferei de epocă. De pildă, în secvența descriptivă „Sărăcenii? Un sat cum Sărăcenii trebuie să fie. Ici o casă, colo o casă... tot una câte una... Gardurile sunt de prisos, fiindcă n-au ce îngrădi; uliță este satul întreg. Ar fi prost lucru un horn la casă: fumul află cale și prin acoperiș. Nici muruiala pe pereții de lemn n-are înțeles, fiindcă tot cade cu vremea de pe dânșii. Câteva lemne clădite laolaltă, un acoperiș din paie amestecate cu fân, un cuptor de imală cu prispa bătrânească, un pat alcătuit din patru țapi bătuți în pământ, o ușă făcută din trei scânduri înțepenite c-un par cruciș și cu altul curmeziș... lucru scurt, lucru bun. Cui nu-i place să-și facă altul mai pe plac. În vârful satului, adecă la cel mai înălțat loc, este o alcătuială pe care sărăcenii o numesc «biserică». Ce să fie asta? Este o grămadă de groși bătrâni, puși unii peste alții în chip de pereți” (Slavici 2014: 288), regionalismele „imală” și „muruială”, desemnând un pământ umed, înmuiat, respectiv lutul pentru tencuiala pereților sau a cuptorului, „uliță” folosit pentru drum în interiorul unei localități, „țapi” și „groși”, pentru pari sau bârne din lemn, la fel ca expresiile utilizate ironic pentru a sugera superficialitatea și lenea trădată de un lucru făcut cu un efort minim: „gardurile sunt de prisos”, „fumul află cale și prin acoperiș”, „un pat alcătuit din patru țapi bătuți în pământ”, „lucru scurt, lucru bun” fac dificilă înțelegerea textului, care transmite nu doar un conținut de idei, ci are și un caracter pragmatic. Intenția discursivă din spatele acestei descrieri este aceea ca receptorul să înțeleagă și să configureze mental situația dificilă în care se afla preotul care fusese mutat în acest sat din altul în care nu reușise să se armonizeze cu oamenii. Butucani, toponim simbolic pentru un sat care și-ar fi putut lua numele, ca multe altele, de la

probabilitatea de a se afla în proximitatea unei păduri sau de la îndeletnicirea oamenilor de a prelucra lemnul, are aici și o semnificație legată de felul de a fi al sătenilor. Într-un sat cu numele provenit din derivarea substantivului „butuc”, oamenii sunt asemenea butucilor – bucăți mari de lemn, neșlefuite –, dintr-o bucată, neflexibili și, de aceea, odată cu venirea tânărului preot Trandafir, care nu rezona cu obiceiurile locului și cu petrecerile, stricând echilibrul de până atunci, l-au respins ca pe un corp străin.

După depășirea barierei lingvistice, împrietenirea elevilor cu textul se produce mai ușor atunci când demersul didactic propune o adaptare a semnificației textului la cheia transdisciplinarității, care ajută la unificarea experienței individuale de viață și de cunoaștere cu experiențele universale, ancestrale. În acest fel, îl vedem pe preotul Trandafir conștientizând că este incapabil de a se adapta la o comunitate de care are nevoie, idee întărită în discursul literar printr-o suită de metafore/anafora menită să demonstreze că el trebuie să fie la dispoziția satului, și nu invers: „Iar făr’ de sat nu putea să rămână. Popă făr’ de sat; roată făr’ de car, jug făr’ de boi, căciulă pusă într-un vârf de par” (*ibidem*: 289). O soluție și o provocare, totodată, este ca preotul să învețe să trăiască împreună cu ceilalți, identificând în el însuși mesaje puternice, mesaje de origine, care să facă apel la valorile universale estomate pentru moment în comunitatea sărăcenilor.

Elevii pot descoperi cât de importante sunt responsabilitatea, dovedită de personaj atunci când își respectă angajamentele de preot indiferent de reacția oamenilor, perseverența, pentru că, în pofida tuturor obstacolelor, nu s-a dat bătut, reușind să schimbe satul și curajul de a îndrăzni să transforme în bine viața oamenilor, cu orice risc. De asemenea, munca îl face pe preot să se schimbe pe sine, iar apoi să antreneze schimbarea întregii comunități. Credința, pentru că nu întâmplător autorul a ales ca personaj principal un preot, conectarea la divinitate îi dau putere și îl inspiră. În același timp, modul de relaționare și comunicarea cu enoriașii au făcut ca preotul să primească două porecle: mai întâi „omul dracului”, iar în final, „omul lui Dumnezeu”. Odată ce a abandonat atitudinea și discursul agresiv, renunțând la a-i mai copleși cu sfaturile, apoi cu batjocura și ocară și după ce au început să fie vizibile schimbările, oamenii l-au urmat necondiționat. Din toate aceste întâmplări, copiii pot învăța lecții de viață general valabile și aplicabile și în zilele noastre, asistând inclusiv la devenirea unui lider, bună ocazie de a reflecta la etica interacțiunii și influențării celorlalți. Și dacă lumea de la sfârșit de secol XIX era mai așezată, supusă unor schimbări previzibile, iar preotul Trandafir a avut atâtea frământări, cu atât mai mult realitatea de astăzi, în incertitudinea ei, vine cu și mai mari provocări pentru omul modern. De aceea, chiar dacă nu poate fi vorba ca un elev din zilele noastre să copieze un mod de viață și de acțiune de acum două secole, căci ar fi nepotrivit, totuși trăsăturile de caracter, valorile și principiile care au determinat o atitudine sau alta într-o situație-limită ar putea fi o sursă de inspirație, o cale deschisă spre cunoaștere. Elevul se poate corela cu personajul prin intermediul unor valori comune. Lectura acestui text și a altora aparținând autorilor canonici, într-o cheie modernă, poate declanșa un exercițiu reflexiv valoros, prin care elevii să înțeleagă acțiunea, gesturile

sau comportamentul personajelor prin raportarea la un cod etic și spiritual al epocii. Totodată, compararea cu valorile și modul lor de manifestare în prezent i-ar ajuta să se cunoască pe ei înșiși, să înțeleagă și să recompună, din piese mici, similare în virtutea universalității acestor valori, propria existență. În acest fel, studiul textelor unor autori precum Ioan Slavici, I.L. Caragiale, Ion Creangă, Mihail Sadoveanu nu va rămâne un decupaj nefericit într-o curiculă fără nicio legătură cu experiența de viață a cititorului de azi, ci un continuum existențial care traversează timpul și diferitele niveluri ale realității, ca urmare a caracterului lui atopic.

Pentru a-și face o idee și mai clară asupra semnificației textului literar, în complementaritate pot fi analizate texte nonliterare din diferite domenii – istorie, religie – sau opere de artă, filme.

Un exemplu de text nonliterar – discurs istoric – care prezintă o imagine de ansamblu și a ierarhiei sociale în satul transilvănean de la sfârșitul secolului al XIX-lea este articolul lui Simion Retegan *Elita satului românesc din Transilvania la mijlocul secolului XIX*. Acest discurs interferează cu discursul literar printr-un element comun – în acest caz, realitatea satului transilvănean din secolul al XIX-lea, cu stratificarea lui socială. Descriind statutul unui țăran bogat al acestui sat, autorul (vezi Retegan 1996: 102–103) face trimitere la nuvela lui Ioan Slavici *Gura satului*, arătând în ce fel este perceput gospodarul bogat, deținător de pământuri, de haine de sărbătoare, implicat în viața comunității prin diverse funcții deținute inclusiv la biserică și adesea naș de cununie sau de botez. La polul opus, este prezentat țăranul sărac, posesor al unei case mici, de lemn, cu mulți copii, supraviețuind cu greu de pe-o zi pe alta. Se întâlnesc astfel butucăneanul și sărăcăneanul, văzuți, de data aceasta, prin ochii și aparatul discursiv al istoricului. Acesta completează și întregește informația utilizând termeni caracterizați prin lipsa ambiguității semantice. Ceea ce se subînțelegea în nuvela lui Slavici este acum adus la lumină. Copiii află cum funcționa comunitatea rurală din Transilvania secolului al XIX-lea, prezentă ficțional în textul literar, și de ce preotul a trebuit să plece din Butucani – „bun sat și mare, oameni cu stare și cu socoteală, pomeni și ospețe de bogat” (Slavici 2014: 285) – atunci când s-a poziționat în răspăr cu aceasta (*i.e.* comunitatea rurală). Simion Retegan (1996: 105) constată, referindu-se la elitele satului transilvan, că „nu se poate omite faptul că în interiorul fiecărei comunități rurale cei bogați constituie prin însăși reușita vieții lor, prin cultivarea tradițiilor, la sărbători, nunți, înmormântări, botezuri, prin respectarea normelor tradiționale de comportament, a moralei, modelele de urmat”. Iar părintele Trandafir tocmai la aceste pomeni și ospețe „nu mergea bucuros” și îi judeca pe oameni.

În relația cu sărăcenenii, preotul face același lucru, fiind pe punctul de a fi mutat din nou în alt sat. Aici, oamenii aparțin însă altei categorii, nu elitei generatoare de obiceiuri și tradiții. Ei sunt probabil cei despre care autorul textului nonliterar menționează: „la cealaltă extremă, țăranul sărac, posesorul unei căscioare de lemn, pline cel mai adesea de copii mărunți, a unei grădini, a două-trei pământuri, a două animale de jug, trăiește de azi pe mâine, într-o sărăcie deprimantă, se zbate din greu pentru a supraviețui de la un an la altul, de la o

recoltă la alta” (*ibidem*: 103). Prin urmare, trăind fără reguli, acești oameni nu pot avea mesaje întemeietoare, deci nu se pot salva. Părintelui Trandafir îi revine rolul de a pune ordine în haos, de a deveni întemeietorul unei lumi, motiv pentru care îi este recunoscută autoritatea prin atribuirea poreclei „omul lui Dumnezeu”, fiind purtătorul celui mai puternic mesaj al unui discurs constituent, acela al Sfintei Scripturi. În acest punct, discursului literar i se poate alătura discursul religios, pe baza unor elemente comune. Spre exemplu, ajuns în Sărăceni, preotul își schimbă părerea despre pomeni și ospete – pe care și le-ar fi dorit acum, ca semn de prosperitate –, invocând scena nunții din Cana Galileii: „Este un lucru folositor, zicea el, când oamenii se adună spre a se mângâia și veseli împreună. Chiar Mântuitorul a început cu pomenile și cu nunta de la Cana Galileii” (Slavici 2014: 290). Discursul biblic consemnează, în Evanghelia după Ioan, prima minune a Mântuitorului, prin transformarea apei în vin la o nuntă din Cana Galileii (vezi *Ioan* 2, 1–11), la care mirilor li se terminase vinul în toiul petrecerii⁵. Acest gest a fost interpretat de preot ca o aprobare a lui Isus pentru participarea oamenilor la evenimente colective, care celebrează momentele importante din viață, ceea ce l-a făcut să-și schimbe opinia.

Un alt exemplu de discurs religios în nuvela lui Slavici îl constituie secvența în care preotul ține prima slujbă de duminică în Sărăceni, când a fost citită Evanghelia despre Pilda fiului risipitor. Discursul biblic îl arată pe fiul răătăcit risipindu-și averea pe plăceri lumești, „și după ce a cheltuit totul, s-a făcut foamete mare în țara aceea și el a început să ducă lipsă. Și ducându-se, s-a alipit de unul din locuitorii acelei țări, iar acesta l-a trimis în țarinile sale să-i pască porcii. Și dorea să-și sature pântecele din roșcovele pe care le mâncau porcii, dar nimeni nu-i dădea. Dar venindu-și în sine, a zis: Câți argați ai tatălui meu sunt îndestulați de pâine, iar eu pier aici de foame! Sculându-mă, mă voi duce la tatăl meu și-i voi spune: Tată, greșit-am Cerului și față de tine; nu mai sunt vrednic să mă numesc fiul tău. Fă-mă ca pe unul din argații tăi” (*Luca* 15, 14–19). Cu toate că și-a pus toată iscusința în a transmite mesajul acestei pilde, explicându-le sătenilor că, așa cum fiul care cheltuise toată partea de moștenire și ajuns în sărăcie a început să muncească, și „cine nu lucrează, greu păcătuiește” și „cât este de ticăloasă viața unui pieritor de foame” (Slavici 2014: 291), preotul nu a reușit să-și convingă enoriașii. Suntem în prezența unui act de limbaj eșuat, fără forță ilocuționară⁶, la fel ca sfaturile, batjocura sau ocară de mai târziu.

⁵ „Și a treia zi s-a făcut nuntă în Cana Galileii și era și mama lui Isus acolo. Și a fost chemat și Isus și ucenicii Săi la nuntă. Și sfârșindu-se vinul, mama lui Isus a zis către El: «Nu mai au vin»... Și Isus i-a zis: «Ce ne privește, femeie, pe Mine și pe tine? Ceasul Meu încă n-a venit». Mama Sa le-a zis slujitorilor: «Orice vă va spune El, faceți!». Și erau acolo șase vase de piatră, puse pentru curățirea iudeilor, care luau câte două sau trei vedre. Zisu-le-a Isus: «Umpleți vasele cu apă». Și le-au umplut până sus. Și le-a zis: «Scoateți acum și aduceți-i nunului!» Iar ei i-au dus. Și după ce nunul a gustat apa care se făcuse vin – și el nu știa de unde este, ci doar slujitorii care scosese apă știau – l-a chemat nunul pe mire și-a zis: «Orice om pune întâi vinul cel bun și, când se amețesc, pe cel mai slab; dar tu ai ținut vinul cel bun până acum». Acest început al minunilor l-a făcut Isus în Cana Galileii și Și-a arătat slava Sa; și au crezut într-Însul ucenicii Săi” (*Ioan* 2, 1–11).

⁶ Pentru lămurirea sintagmei *forță ilocuționară*, vezi Ionescu-Ruxăndoiu 2023, s.v.: 152–153.

Conexiunea realității posibile a discursului literar cu una concretă facilitează apropierea elevilor de text. Mai mult decât atât, la o căutare pe internet, copiii pot afla că există un sat în județul Bihor – Rantău – care, în trecut, purta numele de Sărăceni, din cauza populației majoritar sărace. Tot în Bihor se află canionul Valea Seacă, iar în județul Satu Mare există o localitate cu același nume.

Putem opera și o alăturare a discursului literar cu cel pictural, exemplificând cu două lucrări. Prima este pictura realizată de Ion Andreescu în 1876, *Drum pe coline*⁷. Tabloul prezintă un peisaj rural, având ca element central un drum de țară care urcă lent pe o colină, mărginit de o pădure în partea de sus. În prim-plan se vede o trăsură trasă de un cal, care trece pe lângă o țărancă ce lucrează pe câmp, la niște straturi, în apropierea unui pâlț mic de copaci. În fundal, de cealaltă parte a drumului, pasc liniștite câteva animale păzite de un copil. Drumul pare o *axis mundi* în jurul căreia se organizează tot universul. Cadrul este deschis; drumul intră prin stânga și urcă șerpuit și calm spre dreapta, de jos spre sus. Culorile sunt în mai multe tonuri de verde natural, potrivite cu vegetația. Drumul de pământ, în Siena naturală, asigură contrastul vizual. Pictura are elemente comune cu secvența descriptivă din finalul nuvelei, puternic vizuală, prin prezența grupului nominal, alcătuit din substantiv care numește elementele descrise, cu adjuncții săi, de regulă adjective. La răscrucea drumurilor dinspre Valea Seacă și Valea Răpiții este o troiță construită de sărăceni. La fel ca în tabloul lui Ion Andreescu, apare și un pâlț de opt paltini, care țin umbră în apropierea troiței. Drumul spre Sărăceni, paltinii și troița sunt elemente declanșatoare ale unui ritual al vorbirii. Sărăcaneanul, mândru de satul lui prosper, poposește la troiță, așteptând un trecător care să-l întrebe „Ce sat e acela unde se vede biserica cea frumoasă cu pereți albi și cu turn sclipitor»? Fiind întrebat astfel, el își netezește mustățile și răspunde privind fălos spre acel loc: «Acolo sus pe Gropnița? Acela e satul nostru, Sărăceni. Dar clopotele să le auzi: ce clopote sunt în turnul acela!... S-aude cale de trei ceasuri!»” (*ibidem*: 305). Drumul de țară care vine de la Valea Seacă și urcă spre Sărăceni este și el o *axis mundi* care fixează coordonatele unui sat profund transformat, punându-l în relație cu întreaga lume: „Drum ca acela care trece prin Valea-Seacă înspre Sărăceni giur împregiur nu este. Neted ca masa și vârtos ca sâmburele de cireșă. [...] Pe aicea sărăcaneanul se simte acasă. [...] Aproape la tot pasul întâlnește câte un cunoscut, cu care mai schimbă vorba «de unde și până unde». Țsta duce un car de var, celălalt un car de poame; mai apoi vine unul cu împletituri, altul cu un car de roate, doage, ori alt lemn lucrat. [...] Astă cale nu e pustie!»” (*ibidem*: 305). Drumul este purtătorul unui mesaj: valea nu mai este seacă, Sărăceni nu mai este un sat sărac.

O altă lucrare plastică propusă al cărei discurs rezzonează cu discursul literar al nuvelei *Popa Tanda* este opera pictorului român de origine armeană Apcar Baltazar (1880–1909), cu titlul *Portret de bătrân*⁸, elementul comun fiind

⁷ Tabloul poate fi vizualizat pe internet la adresa <https://www.facebook.com/CultureOfRomania/photos/a.1525502120911031/4005963346198217/?type=3> (accesat în decembrie 2023).

⁸ Picura poate fi vizualizată pe https://www.artnet.com/artists/apcar-baltazar/portret-de-b%C4%83tr%C3%A2n-50LeCYGGg-p_tzjODYyc6g2 (accesat în decembrie 2023).

clarobscurul – lumina puternică vs umbra puternică. Tabloul prezintă, în stilul realismului specific sfârșitului de secol XIX, profilul unui bătrân, cu marcante detalii de fizionomie, pe un fundal minimalist. Contrastul dintre lumină și umbră este pronunțat, fața fiind singura luminată. Lumina, venită din dreapta cadrului pictural, se răsfânge slab și pe o muchie de mobilier aflată în spatele bătrânului. Deși pare frământat de gânduri, chipul este liniștit tocmai datorită efectului luminescent creat de artist. Umbra este reprezentată prin mai multe nuanțe de brun închis și de negrul hainei și al căciulii. Aceasta se unește, în spate, cu umbra. Contrastul clarobscur poate sugera conflictul interior, iar fața orientată spre lumină, momentul de iluminare. Figura preotului, prezentă în discursul literar, apare într-o situație similară în secvența în care conflictul interior atinge un maxim de intensitate. Este singurul cadru nocturn al acțiunii. După câțiva ani de încercări nereușite de a-i face harnici pe săteni, părintele Trandafir rămâne treaz, în noapte, cuprins de griji, privindu-i neputincios pe ai săi, care dormeau: „O soție bolnavă, trei copii mici, al patrulea de lapte, o casă numai hârb: prin pereți se furișea neaua, cuptorul afuma și acoperișul era tovarăș cu vânturile, iar hambarele goale, punga deșartă și sufletul necăjit. [...] El stete multă vreme gânditor la opaițul ce arunca lumină somnoroasă... [...]. Apoi nimic nu îndeamnă mai mult spre întristare decât tocmai privegherea între cei ce dorm. [...] Sufletul îi trecea în trecut și în viitor și viitorul, în starea în care se afla, nu putea să și-l înfățișeze decât cu cele mai triste culori. Copiii lui! Soția lui! Ce va fi de dânșii!?” (*ibidem*: 295). Suferința preotului este amplificată de întunericul nopții, care poate fi interpretat drept reflexie a situației-limită din sufletul său și a încurcăturii exterioare în care se afla. Trăirile personajului se reflectă și în mediul exterior. Studiind relația dintre umbră și lumină în opera plastică din perspectivă hegeliană, Victor Ieronim Stoichiță (2008: 195) consideră că cele două se determină una pe cealaltă și „ceea ce ascunde persoana, dezvăluie umbra”. Spre deosebire de tabloul lui Apcar Baltazar, în care lumina feței este purtătoare de semnificație, în discursul literar, întunericul este semnificativ pentru momentul de conștientizare. Umbrele sunt parte a sufletului său și, odată cu acceptarea lor, încetează și controlul acestora asupra personajului. Un clarobscur în discursul literar face ca umbra puternică să atragă o lumină puternică. Integrarea umbrei îi aduce personajului iluminarea, prin întoarcerea la sine, începând de acolo schimbarea. Cu fața spre Lumină, lăsând în spate tenebrele, a doua zi, preotul merge la biserică, la fel ca altădată, dar acum „îl prinse o frică neînțeleasă, merse câțiva pași înainte, se opri, își ascunse fața în amândouă mâinile și începu să plângă greu și cu suspin înăbușit și fioros. [...] El nu credea nimic, nu gândea nimic: era purtat” (*ibidem*: 296). Este un fel de a spune „Tată, greșit-am Cerului și față de tine” (*Luca* 15, 18) pentru risipa de timp cheltuit cu batjocura și ocările. Această întoarcere a fiului risipitor îi aduce preotului soluția, la fel ca în textul biblic. El devine propriul său argat, care va amprenta ulterior o comunitate întregă.

În concluzie, se poate spune că alăturarea acestor tipuri de discurs care au în comun elemente ce comunică valori și modul acestora de emergență, de acceptare și manifestare – calități ale discursurilor constituente – contribuie la o mai bună

înțelegere a discursului literar de către elevi și prin acesta a propriei existențe, prin stabilirea de legături cu o zonă a cunoașterii la care suntem cu toții conectați.

De asemenea, propunerea noastră de abordare interdisciplinară a textului literar studiat la clasă ajută la formarea competențelor specifice prevăzute în programele școlare de limbă și literatură română pentru gimnaziu, atât din perspectiva facilitării înțelegerii conținuturilor, cât și din aceea a formării unor atitudini, prin raportarea elevului – care a venit în contact cu noi informații sau concepte – la sine și la ceilalți. Relaționarea cu semenii va fi, în acest fel, intermediată de exersarea valorilor prin accesul la un câmp consistent de manifestare a lor prin limbaje diferite.

Operând cu structuri textuale diverse, elevii deprind exercițiul inferențelor, al gândirii critice, valoroase pentru adaptarea ființei la realitățile lumii actuale, aflate într-o dinamică rapidă.

Pe de altă parte, asocierea mai multor tipuri de discurs – literar, nonliterar, istoric, plastic – stimulează interesul elevilor pentru lectură, indiferent dacă aceasta se referă la un text sau la o imagine, ajutându-i să devină receptori avizați de mesaje artistice sau științifice.

BIBLIOGRAFIE

- Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2011.
- Ionescu-Ruxăndoiu 2023 = Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Dicționar de pragmatică și de analiză a discursului* (DPAD), Iași, Editura Institutul European.
- Maingueneau 2007 = Dominique Maingueneau, *Discursul literar: paratopie și scenă de enunțare*, traducere de Nicoleta Loredana Moroșan, Iași, Editura Institutul European.
- Nicolescu 2007 = Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Iași, Editura Junimea.
- Pătrășconiu 2023 = Cristian Pătrășconiu, *Premiul Nobel pentru Literatură 2023: Jon Fosse*, în „România literară”, nr. 42–43, <https://romanaliterara.com/2023/10/premiul-nobel-pentru-literatura-2023-jon-fosse/> (accesat în decembrie 2023).
- Programa școlară pentru disciplina LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ. Clasele a V-a – a VIII-a, Anexa nr. 2, la ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 3393/28.02.2017, <https://rocnee.eu/index.php/dcee-oriz/curriculum-oriz/programe-scolare-front/programe-scolare-in-vigoare> (accesat în decembrie 2023).
- Retegan 1996 = Simion Retegan, *Elita satului românesc din Transilvania la mijlocul secolului XIX*, în „Xenopoliana. Buletinul Fundației Academice «A.D. Xenopol»”, IV, 1–4, Iași, http://adxenopol.academiaromana-is.ro/xenopolitana/xeno_96/xeno_96_14.pdf (accesat în decembrie 2023).
- Slavici 2014 = Ioan Slavici, *Nuvela*, București, Editura Pescăruș.
- Stoichiță 2008 = Victor Ieronim Stoichiță, *Scurtă istorie a umbrei*, București, Editura Humanitas.
- Șchiopu 2023 = Ana Maria Șchiopu, *Premiul „Monica Lovinescu”, dedicat cărților de nonficțiune și demersurilor intelectuale de anvergură. Cine sunt nominalizații primei ediții*, <https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/premiul-monica-lovinescu-dedicat-cartilor-de-2297769.html> (accesat în decembrie 2023).

Pictură

Ion Andreescu, *Drum pe coline* (<https://www.facebook.com/CultureOfRomania/photos/a.1525502120911031/4005963346198217/?type=3>) (accesat în decembrie 2023).

Apcar Baltazar, *Portret de bătrân* (https://www.artnet.com/artists/apcar-baltazar/portret-de-b%C4%83tr%C3%A2n-5OLeCYGGg-p_tzjODYYc6g2) (accesat în decembrie 2023).

THE VALORIZATION OF THE LITERARY DISCOURSE AT THE ROMANIAN LITERATURE CLASS THROUGH INTERDISCIPLINARY APPROACHES

ABSTRACT

In a fluid world, often changing with an atomized and unpredictable reality, the need for stable guide marks that reestablish the original connection between the parts and the whole is increasingly felt. By reflecting universal values and attitudes while conveying founding messages, the literary discourse may offer such point of stability. But the effectiveness of studying literature in the Romanian language class increases by joining other types of discourse, in an interdisciplinary approach, through which students can experience meaningful learning activities, that are relevant to real life. This article discusses some recommendations from the official curriculum for teaching Romanian literature, supporting them with commentary, contextual applications, examples of good practice, and text samples, all aimed at illustrating the importance of interdisciplinary approaches.

Keywords: *speech, interdisciplinary, transdisciplinary, literature, archaeon.*